

دوره نامه

شهادت حضرت زهرا علیها السلام

دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم
روابط عمومی

السلام علیکم یا اهل البیت

عفاف و حجاب در سیره ی حضرت زهرا (ع.ا.س)

اشاره

موضوع مورد بحث، عفاف در رفتار در حیطه ی حجاب و پوشش است. عفت، به معنی پارسایی و آن حالت نفسانی است که انسان را از غلبه ی شهوت باز دارد.

قرآن به چند رفتار عقیفانه، از جمله رعایت عفت در گفتار، نگاه، شهوت، پوشش و عفت در کردار - به ویژه در زنان - اشاره می کند و تاکید می فرماید: صحبت کردن زنان با نامحرم باید عقیفانه و به دور از نرمش و نازک کردن صدا باشد و از هرگونه سخنان غیرضروری و بیهوده پرهیز شود. در نگاه به نامحرم، زنان همانند مردان از چشم چرانی منع شده اند و باید از نگاه بد و هوس آلود چشم پوشی کنند؛ چرا که دیده به منزله ی دروازه ی دل است و اگر کنترل نشود، در کشاندن آن به سمت گناه نقش زیادی دارد.

قرآن زنان را مکلف می کند جاذبه ها و زینت های ظاهری و باطنی خود را آشکار نکنند، مگر آن چه نمایان است. آن ها باید پوششی مناسب که تمام گردن و سینه و اندام ها و زینت های پنهان آن ها را مستور کند داشته باشند که موجب تهییج شهوت مردان و در نتیجه آزار و اذیت خود توسط افراد بیمار دل نشود. کردار و راه رفتن آن ها نیز باید به دور از جلوه، خودنمایی و جلب توجه باشد. در نظام مقدس اسلام، این امور کاملاً حکیمانه و به مصلحت زن و اجتماع وضع گردیده است.

با دقت در سیره ی حضرت زهرا (ع.ا.س)، آن اسوه ی به تمام معنا، در می یابیم که ایشان آینه ی تمام نمای حجاب و عفاف اسلامی است. زنان با الگوگیری از آن حضرت در رعایت حجاب و عفاف و پوشش کامل و داشتن رفتاری به دور از خودآرایی و خودنمایی، می توانند آرامش و آسایش و امنیت خود، خانواده و جامعه را به ارمغان بیاورند و از گسیختگی بنیان خانواده جلوگیری کنند و مانع بسیاری از فتنه ها که ریشه در عدم رعایت و حفظ حریم عفاف دارد، گردند.

عفاف و حجاب در سیره ی حضرت زهرا (ع.ا.س)

دین مبین اسلام، به عنوان آیین جامع و کامل خداوند متعال، در حمایت از شخصیت انسانی و معنوی زن در جهت حفظ عفت عمومی، دستورهای حکیمانه ای مبتنی بر لزوم رعایت عفت و حیا در ابعاد گوناگون صادر نموده است. «البته عفاف مخصوص زنان نیست و مردان نیز باید عقیف باشند ولیکن چون مردان به دلیل داشتن قدرت جسمانی و برتری جسمانی این توانایی را دارند که به زن ظلم کنند و برخلاف میل او رفتار نمایند، از این رو اسلام بر روی عفت زن تاکید بیشتری نموده است»^۱.

قرآن یکی از ویژگی های مؤمنان راستین را، عفاف و پاک دامنی می داند و می فرماید: «وَالَّذِينَ هُمْ لِأُفْرُوجِهِمْ حَافِظُونَ؛ آنان [مؤمنان] کسانی هستند که دامان خویش را از بی عفتی حفظ می کنند»^۲. در فضیلت عفاف روایات بسیاری آمده از جمله:

«افضل العبادة العفاف؛ برترین عبادت، عفت است.»^۳

«العفة رأس كل خير؛ عفت در رأس همه ی خوبی ها است.»^۴

السَّكِينَةُ عَلَيَّ كَمَا أَهْلُ النَّبِيِّ

انسان ها به ویژه زنان هستند، از نظر عفاف و حجاب الگوی بی نظیری هستند. با دقت در سیره و زندگانی آن حضرت به اوج عظمت ایشان می توان پی برد.

در این راستا، به طور کلی جلوه های عفاف و حجاب در سیره ی حضرت زهرا (علیها السلام) را در چند محور مورد بررسی قرار می دهیم:

۱. حضرت زهرا (علیها السلام) و عفاف در گفتار

در آیه ی ۳۲ سوره ی احزاب، درباره ی وظایف زنان در لزوم رعایت عفاف در سخن گفتن با مردان نامحرم آمده است: «فَلَا تَخْضَعَنَّ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَعْرُوفًا؛ پس به گونه ای هوس انگیز سخن نگویند که بیماردلان در شما طمع کنند و سخن شایسته بگویند.» خضوع در این جا به معنای این است که زنان در برابر مردان آهنگ سخن گفتن را نازک و لطیف نکنند تا مردان بیماردل را دچار ریه و خیال های شیطانی کنند و شهوت آن ها را برانگیزانند. منظور از بیماری دل، نداشتن نیروی ایمان است؛ آن نیرویی که آدمی را از میل به سوی شهوت باز می دارد.

و «قولاً معروفاً» یعنی سخن معمولی و مستقیمی بگویند که به دور از کرشمه و ناز باشد و شرع و عرف اسلامی آن را پسندیده دارد. این آیه اشاره به کیفیت و محتوای ۱۳ سخن گفتن و حرمت صحبت کردن با ناز و عشوه دارد و صحبت کردن با نامحرم باید عقیفانه و به دور از نرمش و خضوع و خودنمایی باشد. همچنین بر اجتناب از هرگونه سخنان بیهوده و

«العفة افضل الفتوة؛ عفت برترین جوان مردی است.» ۵
 «العفة افضل شیمه؛ عفت برترین خصلت است.» ۶
 «العفاف يصون النفس و ينزهها عن الدنيا؛ عفت، نفس را مصون و آن را از پستی دور نگه می دارد.» ۷
 «العفاف زهاده؛ عفت پارسایی است.» ۸.

با دقت در آیات و روایات درمی یابیم عفت به معنی مناعت و آن حالت نفسانی است که [انسان را] از غلبه ی شهوت باز دارد؛ ۹ و همچنین به معنی پارسایی و پرهیزکاری و بازداشتن از حرام است. ۱۰ به طور کلی، عفت را می توان یک صفت انسانی و ملکه ی نفسانی و زینت باطنی دانست که موجب می شود تمام اعمال و حرکات و گفتار و پوشش انسان، عقیفانه و فاقد رذیلت های شهوانی و هوس مآبانه باشد. ۱۱.

عفاف از یک سو به عنوان یک مسئله ی اصلی و بنیادین و فراتر از حجاب و پوشش مطرح است و از سوی دیگر، رابطه ی تنگاتنگی با آن دارد؛ چرا که به عنوان یک خصلت و ارزش اختیاری، پوشش را به ارمغان می آورد و به طور کلی، می توان حجاب را میوه و ثمره ی عفاف دانست.

گفتنی است شرم، حیا و اشتیاق به عفاف و پاک دامنی، یک تدبیر نهفته در خلقت و فطرت زن است که او را وادار می سازد به طور ناخودآگاه، خود را از چشم نامحرم بپوشاند. به عبارت دیگر، گرایش زن به حفظ عفت خویش، از احساس فطری و الهام غریزی وی نشأت می گیرد. حضرت زهرا (علیها السلام) بانوی بزرگواری که مظهر کمالات الهی و برترین اسوه ی

السَّلامُ عَلَیْكُمْ أَهْلَ الْبیتِ الطَّیِّبِاتِ الطَّاهِرَاتِ

نزد رسول خدا ﷺ می رود و ماجرای خود را نقل می کند و این آیه نازل می گردد. ۱۷

«یغضض» از ماده ی «غَضَّ» به معنای کاهش و کم کردن نگاه است ۱۸ و منظور، چشم پوشی از نگاه حرام و غیرضروری و شهوت آلود است. در لزوم عفت و پاک دامنی و ترک نگاه حرام، بین زن و مرد، فرقی نیست. ۱۹ بدین ترتیب همان گونه که چشم چرانی بر مردان حرام است، بر زنان نیز حرام است. ۲۰ حضرت رسول ﷺ می فرماید: «از نگاه های زیادی بپرهیزید؛ زیرا تخم هوس می پراکند و غفلت می زاید». ۲۱ همچنین حضرت عیسیٰ (ع.ا.س) می فرماید:

«از نگاه به نامحرم بپرهیزید که بذر شهوت را بر دل می نشاند و همین برای دچار شدن انسان به فتنه کافی است». ۲۲

از این رو، کنترل چشم می تواند از مهم ترین و اساسی ترین اصول عفاف باشد که باید در مرتبه ی اولی رعایت گردد؛ چراکه چشم دروازه ی قلب و روح است و «هر چه دیده بیند دل کند یاد».

امام علی (ع.ا.س) می فرماید: «العين رائد القلب؛ چشم، دل را به دنبال خود می کشد». ۲۳ بدین ترتیب، کمترین کوتاهی در چشم پوشی از نگاه به نامحرم، تیری مسموم از سوی شیطان است. ۲۴ قلب، عقل انسان را نشانه گرفته و دل و فکر را مشغول و به دنبال آن، غریزه را مشتعل می کند و از آن پس فتنه ها به دنبال می آورد که گاه جبران ناپذیر است.

کسی که عفت چشم پیشه کند و نگاه حرام را دنبال نکند،

غیرضروری و شهوت انگیز تأکید دارد و متذکر می گردد در صورت عدم رعایت این امر ممکن است در اثر نمایش جاذبه های زنانه و سخنان هوس آلود، افرادی که از سلامت روحی و روانی و اعتدال نفسانی - که در اثر ضعف یا فقدان ایمان است - برخوردار نباشند به فکر گناه و فحشا بیفتند و امنیت جامعه را به خطر بیندازند. نقل است که هرگاه کسی به در خانه ی حضرت زهرا (ع.ا.س) می آمدند حضرت برای پاسخ به فرد پشت در، دستان مبارک خود را در دهان قرار می دادند تا با تغییر لحن صدای خویش فرد را از لغزش گناه دور کنند. همچنین روایت شده حضرت در هنگام سخن رانی کوبنده ی خویش در مسجد، لحن صدای خویش را به حالت بم تغییر داده بودند و این گونه در گفتار عفت پیشه می کردند.

۲. حضرت زهرا (ع.ا.س) و عفاف در نگاه

در آیه ی ۳۱ سوره ی نور که به سوره ی عفت و پاک دامنی و حجاب معروف است ۱۴، به چندین رفتار عفیفانه اشاره می شود که یکی از آن ها وجوب حفظ و کنترل دیده و نگاه است: «وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ یَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ؛ به زنان مؤمن بگو چشم های خود را (از نگاه هوس آلود) فرو گیرند». ۱۵

همچنین در آیه ی دیگری می فرماید: «قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ یَغْضُوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ؛ به مردان مؤمن بگو از بعضی نگاه های خود (نگاه های غیرمجاز) چشم پوشی کنند». ۱۶ در شأن نزول این آیات آمده: جوانی در بین راه، زنی را می بیند و به او چشم می دوزد و به دنبال او به راه می افتد. طوری غرق نگاه بوده که صورتش به دیوار برخورد می کند و مجروح می شود،

السلام علیکم وعلیٰ آله واولادکم

با بدحجابی و بی حجابی و خودآرایی و خودنمایی در برابر نامحرم نهی فرموده است. در «وَلَا يَدِينَنَّ زَيْنْتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا» ۳۲ زنان را مکلف می‌کند که نباید جاذبه‌ها و زینت‌های ظاهری و باطنی خود را آشکار سازند، مگر آن مقدار که طبیعتاً نمایان است.

کلمه ی «ابداء» به معنای اظهار و آشکار کردن است. اما آن چه از زینت‌های ظاهری، پوشاندنش استثناء شده، صورت و دو دست است. ۳۳ بنابراین، مقتضای آیه، نهی از خودنمایی و آشکار نمودن زینت‌های شهوت‌انگیز و جلوه‌نمایی اندام‌های نهان زنان است. در «وَلْيَضْرِبَنَّ بِخُمْرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ» توصیه می‌فرماید: «زنان باید سرپوش‌ها و روسری‌های خود را بر گردن انداخته و حایل قرار دهند (تا علاوه بر سر، گردن و سینه‌ی آن‌ها نیز پوشیده شود)». ۳۴

«خُمْر» جمع خمار، به معنای جامه و پوششی است که زنان سر و موی خود را با آن می‌پوشانند. و «جیوب» جمع جیب، به معنای گریبان و سینه است. ۳۵ بنا بر نقل تواریخ، رسم بر این بود که زنان عرب معمولاً لباس‌هایی می‌پوشیدند که یقه‌ی پیراهن و گریبان‌های شان باز بود و دور گردن و سینه را نمی‌پوشانید. روسری را هم از پشت سر می‌انداختند (همان طوری که هم‌اکنون بین مردان عرب متداول است) به طوری که گوش، بناگوش، گوشواره و جلوی سینه و گردن آن‌ها نمایان می‌گشت.

لذا این آیه نازل شد که باید پوشش‌ها و روسری‌ها، از دو

فکرش فراغت و دلش آرامش می‌یابد ۲۵ و اوصافش نیکو گشته ۲۶، در نتیجه، خداوند، شیرینی ایمان و عبادت را به او می‌چشاند ۲۷ و به ازای فرو بستن چشم از حرام، قدرت مشاهده‌ی شگفتی‌های عالم و عظمت الهی را می‌یابد. ۲۸ حضرت زهرا (ع.ا.س) همان کسی است که زن نیکو و شایسته را زنی می‌داند که مردی را نبیند و مردی او را نبیند. ۲۹

خشنودی حضرت فاطمه (ع.ا.س) از محول شدن انجام کارهای خانه و معاف شدن از کار در بیرون منزل (در تقسیم کار توسط حضرت رسول (ص.ا.ع.)) به اوج عفت و حیای ایشان در خودداری از اختلاط با مردان و محفوظ ماندن از نامحرمان اشاره دارد.

روایت است که رسول خدا (ص.ا.ع.) در زمینه‌ی تقسیم کار این گونه دآوری کردند: فاطمه (ع.ا.س) را مأمور به انجام امور داخل خانه نمود و علی (ع.ا.س) را نیز به امور خارج از خانه مأمور ساخت. دختر پیامبر از این تقسیم کار فوق‌العاده خوش حال شد و چنین اظهار داشت: «جز خداوند نمی‌داند که من از چنین تقسیمی چه قدر خوش حال شدم زیرا پدرم رسول خدا مرا از گریبان گیر شدن با مردان معاف داشته است». ۳۱

۳. حضرت زهرا (ع.ا.س) و عفت در پوشش

مسئله‌ی حجاب و پوشش زن و مستور نمودن زینت‌های ظاهری و باطنی وی، اهمیت بسیاری دارد. خداوند حکیم به دنبال آیه‌ی مذکور و در چند جای دیگر قرآن، به این موضوع با تعبیر مختلف اشاره کرده و زنان را از هتک حرمت خود

السَّلامُ عَلَیْكُمْ أَهْلَ الْبیتِ الطَّیِّبِ الطَّاهِرِ

حضرت زهرا (ع.ا.س) نیز به قدری بوده که حتی در حضور مرد نابینا خود را محفوظ داشت. ۳۷

امیرالمومنین علی (ع.ا.س) می فرماید: «روزی حضرت زهرا (ع.ا.س) در محضر رسول خدا نشسته بود که مرد نابینایی اجازه ی ورود خواست. پیامبر مشاهده فرمود که حضرت زهرا (ع.ا.س) برخاست فرمود: «دخترم این مرد نابیناست.» پاسخ داد: «ان لم یکن یرانی فانی اراه و هو یشم الریح؛ اگر او من را نمی بیند، من او را می نگرم [اگر چه او نمی بیند اما] بوی [عطر] مرا استشمام می کند!» رسول خدا پس از شنیدن سخنان دخترش فرمود: «شهادت می دهم که تو پاره ی تن من هستی.» ۳۸

آن تجسم حیا و عفت، تا ضرورتی نبود، به میان جامعه نمی آمدند اما در مواقع حساس و ضروری، در اجتماع حضور می یافتند و در مسائل سیاسی و اجتماعی شرکت می کردند؛ به ویژه در مسئله ی ولایت امیرالمؤمنین (ع.ا.س) و به یغما رفتن فدک، در مجامع عمومی به مناظره می نشستند و از حق خویش دفاع می کردند و در عین حال هرگز از پرده ی عفاف و حجاب بیرون نمی رفتند.

در این رابطه نقل می کنند هنگامی که برای حضرت ثابت شد فدک غصب گردیده، بالباس های بلندی که تمام بدن ایشان را پوشانده بود، وارد مسجد شدند و در جایگاهی قرار گرفتند که پرده ای بین زنان و مردان حایل بود و مردان، حضرت را نمی دیدند. ۳۹ این نشان می دهد حضرت حتی در میدان مبارزه نیز به عفاف و حجاب اسلامی بسیار مقید

طرف، روی سینه و گریبان افکنده شود تا قسمت های یاد شده، پوشیده گردد. به تعبیر «ابن عباس»، صحابی پیامبر اکرم (ص)، تفسیر آیه این گونه است: «تغلی شعرها و صدرها و ترائبها و سوافها؛ یعنی زن باید مو و سینه و دور گردن و زیرگلو خود را بپوشاند.» ۳۶

این آیه، با اشاره به کیفیت پوشش و حجاب زنان، روشن می سازد که آنان باید تمام اندام و سر و سینه و گردن و موهای خود را در برابر نامحرم بپوشانند و در پوشاندن خویش نهایت عفاف را رعایت کنند. از آن چه گفته شد، روشن می گردد که منظور از «جلباب»، پوششی وسیع تر از خمار است که همان چادر و حداقل، شبیه چادر. مقنعه ی بلند و چادر کوتاه است.

بنابراین، حجاب برتر، حجابی است که تمام اندام زن و جاذبه های بدن وی، به جز گردی صورت و دو دست را مستور سازد. شاید بتوان چادر را کامل ترین پوشش - که تمام این خصوصیات را شامل شود - در این زمینه دانست. این پوشش در نظر اسلام به دلیل مصلحت هایی در نظر گرفته شده که به سود زنان است. بر این اساس، عفاف و پوشش کامل و حجاب عقیفانه ی زن مؤمن، تجسم حرمت و احترام و بهترین سلاح اوست تا افراد بوالهوس و مریض به فکر تعرض و اذیت نیفتند و هرگز کسی به خود اجازه ی فکر باطل ندهد.

پس حجاب و پوشش دینی محدودیت و بند و حصار نیست، بلکه موجب مصونیت و حرمت زن است. شرم و حیا و عفت

السلام علیکم یا اهل البیت

کنند تا خدا از کرم خویش از این بابت بی نیازشان کند». ۴۵. در این باره حضرت رسول ﷺ می فرماید: «هرکه پاک دامنی و مناعت جوید، خداوند او را پاک دامن و بامناعت گرداند و هرکه بی نیازی طلبد، خداوند بی نیازش گرداند». ۴۶. بنابراین، قدرت نیافتن برای ازدواج و دست رسی نداشتن به همسر، مجوزی برای گناه کردن و فراهم کردن آن از راه نامشروع نیست بلکه صبر و عفت لازم است تا خداوند نیز از فضل خود بی نیازشان گرداند». ۴۷.

وظیفه ی دیگر زنان، پرهیز از اعمال و رفتارهای جلب توجه کننده و غیرعقیفانه است: «ولا یضربن بأرجلهن لیعلم ما یخفین من زینتهن»؛ هنگام راه رفتن پاهای خود را به زمین نزنند تا زینت های پنهان شان دانسته شود. ۴۸ و صدای زیورات شان از قبیل خلخال و دست بند و گوشواره به صدا در نیاید». ۴۹.

پس هرگونه راه رفتنی که موجب آشکار شدن زیورهای مخفی زن شود از نظر اسلام ممنوع است. ۵۰. زنان باید در رعایت عفاف و پرهیز از امور جلب توجه کننده دقت لازم را بنمایند. نباید اعمال و رفتار بانوان در استفاده از وسایل زینتی و استعمال عطر و بوی خوش به گونه ای باشد که باعث جلب توجه نامحرم و عامل انحراف فکرها و تباهی دل ها گردد. خداوند در آیه ی دیگری که مربوط به حرمت خودآرایی و خودنمایی است و این عمل زشت را جاهلان و همچون جاهلیت قدیم قبل از اسلام می شمارد، می فرماید: «و قرن فی بیوتکن ولا تبرزن الجاهلیه الأولى؛ و... [ای همسران پیامبر] در خانه های خود بمانید و همچون دوران جاهلیت نخستین [در میان مردم] ظاهر نشوید و...». ۵۱.

بوده اند. آن حضرت، به حدی به امر حجاب و عفت اهمیت می دادند که حتی در بستر مرگ از کیفیت حمل جنازه ی خود نگران بودند و به پوشیده بودن و محفوظ بودن بدن خویش از دید نامحرم در هنگام حمل جنازه سفارش کردند. ۴۰. روزی حضرت زهرا (ع.ا.س) در بستر بیماری به «أسماء بنت عمیس» فرمود: «من بسیار زشت می دانم که جنازه ی زن را پس از مرگ، بر روی تابوت سر باز گذاشته، بر روی آن پارچه ای می افکنند، [طوری] که حجم بدن مشخص می گردد. مرا بر روی تابوت آن چنانی مگذار و بدن مرا بپوشان که خدا تو را از آتش جهنم بازدارد». ۴۱.

چنین بانوی با عظمت و بی نظیری را به حق می توان با شخصیت ترین، اجتماعی ترین و در عین حال عقیف ترین انسانی بدانیم که باید سرمشق خویش در تمام راه و رسم زندگی قرار دهیم.

۴. حضرت زهرا (ع.ا.س) و عفت در کردار

حضرت زهرا (ع.ا.س) در طول مدت شوهرداری خود، هیچ گاه حریم حضرت علی (ع.ا.س) را نادیده نگرفت و در مورد شخصیت آن بزرگوار کوتاهی نکرد. ۴۲ تا جایی که امیرالمؤمنین (ع.ا.س) در این باره می فرمایند: «سوگند به خدا زندگی با صفای من و فاطمه، طوری بود که نه من او را به خشم آوردم و نه او مرا به خشم آورد و نافرمانی کرد، حتی غصه های دیگرم با حضور او و تماشای جمالش برطرف می گردید». ۴۳. همچنین قرآن در مورد کسانی که امکان برای ازدواج نمی یابند می فرماید: «و لیسْتَغْفِرِ الذَّیْنَ لَا یَجِدُونَ نِكَاحاً حَتَّى یَغْنِیَهُمُ اللَّهُ مَنْ فَضَلَهُ»؛ و کسانی که وسیله ی نکاح ندارند، به عفت سر

السلام علیکم یا اهل البیت

برکاتی از جمله بالا رفتن ارزش و احترام زن، آرامش روانی، پای بندی به خانواده و استحکام اجتماع به بار می نشیند.

در این راستا، باید با نهادینه کردن فرهنگ حجاب و عفاف در جامعه، در جهت اعتلای آن تلاش نمود و کوشش کرد کسانی که از این امر غافل گشته اند، گم شده ی فطرت خویش را به دست آورند و جان خموش و شخصیت منکوب خویش را بیدار و زنده گردانند و هویت و اصل خویش را باز یابند.

پی نوشت ها

۱. بانکی پورفرد، امیرحسین، تدوین آئینه ی زن، مجموعه موضوعی سخنان مقام معظم رهبری، ص ۲۲۳
۲. مومنون ۵/
۳. محمدی ری شهری، محمد، میزان الحکمه، ج ۸، ح ۱۳۱۱۶.
۴. همان، ح ۱۳۱۲۰.
۵. همان، ح ۱۳۱۲۱.
۶. همان، ح ۱۳۱۲۲.
۷. همان، ح ۱۳۱۲۳.
۸. همان، ح ۱۳۱۲۴.
۹. قرشی، سیدعلی اکبر، قاموس قرآن، ج ۵، ص ۱۹.
۱۰. سیاح، احمد، مترجم فرهنگ بزرگ جامع نوین (ترجمه المنجد)، ج ۲، ص ۱۳۰۵.
۱۱. کوهی، محمدرضا، آسیب شناسی شخصیت زن، ص ۲۹۳.
۱۲. طباطبایی، محمدحسین، تفسیر المیزان، ج ۱۶، ص ۴۶۱.
۱۳. جوادی آملی، عبدالله، زن در آئینه ی جلال و جمال، ص ۴۳۶.
۱۴. مکارم شیرازی، ناصر، برگزیده ی تفسیر نمونه، ج ۳، ص ۲۸۹.
۱۵. نور، آیه ی ۳۱.

«تبرّج» به معنای ظاهر شدن در برابر مردم است؛ همان طور که برج قلعه در برابر دیدگان مردم ظاهر است. مقصود از «جاهلیت اولی» جاهلیت قبل از پیامبر اکرم (ع.ا.س) است که در آن عصر، وضعیت پوشش زنان، عفیفانه نبوده است. آیه خطاب به زنان پیامبر اکرم (ع.ا.س) است، اما طبق نظر مفسرین عمومیت دارد و شامل همه ی زنان می شود.

براساس این آیه، خودآرایی و خودنمایی زنان - که ویژگی فطری و مشترک میان زنان است - در برابر نامحرم، عمل جاهلانه ای است که زنان عصر جاهلیت به آن گرفتار بودند و زنان مسلمان نباید زیر بار چنین ننگی بروند، بلکه باید این غریزه ی طبیعی را در پرتو ایمان و عفت، کنترل و تعدیل و در جهت مثبت آن (در برابر شوهر) به کار گیرند. آن چه از مفاد آیه در مورد جاهلیت نخستین آمده، نشان از آن دارد که جاهلیت دیگری همانند جاهلیت قبل از اسلام در پیش است که شاید بتوان آن را با عصر و زمان حاضر منطبق دانست. در تفسیر «قمی» روایتی از امام صادق (ع.ا.س) آمده که بعد از جاهلیت اول، جاهلیت دیگری نیز خواهد آمد ۵۲ که حاکی از همین جاهلیت مدرن عصر جدید است که مع الأسف مظاهر آن را در جوامع اسلامی نیز می توان دید.

از این رو، زنان باید از هرگونه رفتار جلوه گرانه و تحریک کننده پرهیز کنند و با تأسی از آیه ی «تَمَشِی عَلَی اسْتِحْیَاءٍ» ۵۳ که شیوه ی راه رفتن زنان اسلام را ترسیم می کند و با اقتدا کردن به بانوی دو عالم فاطمه ی زهرا (ع.ا.س)، به شیوه ی آن حضرت عمل نمایند. به طور یقین، با رعایت عفاف و حجاب، آثار و

السَّلامُ عَلَیْكُمْ كَمَا أَهْلَكْتُ لِلنَّبِیِّ

۱۶. نور، آیه ی ۳۰.
۱۷. قرائتی، محسن، تفسیر نور، ج ۸، ص ۱۷۳.
۱۸. قاموس قرآن، همان، ج ۵، ص ۱۰۵.
۱۹. تفسیر نور، همان، ص ۱۷۶.
۲۰. تفسیر نمونه، همان.
۲۱. میزان الحکمه همان، ج ۱۳، ص ۲۰۲۴۵.
۲۲. تفسیر نور، همان، ص ۱۷۴.
۲۳. تفسیر نور، همان، ص ۱۷۴.
۲۴. «انظره سهم مسموم من سهام ابلیس» [میزان الحکمه، همان، ج ۱۳، ص ۲۰۲۸۵].
۲۵. امام علی (علیه السلام) «من غصَّ طرفه أرواح قلبه» کسی که چشم خود را پایین اندازد دلش را آسوده گرداند [میزان الحکمه، همان، ج ۲۰۲۶۱].
۲۶. امام علی (علیه السلام) «من عفت أطرافه حسن أوصافه» هر که نگاه هایش پاک باشد، اوصافش نیکو شود. [میزان الحکمه، همان، ج ۲۰۲۶۱].
۲۷. رسول اکرم (ص): «التَّظَرُّ سَهْمٌ مَسْمُومٌ مِنْ سَهَامِ ابْلِیْسِ، فَمَنْ تَرَكَهَا خَوْفًا مِنْ اللَّهِ أَعْطَاهُ اللَّهُ إِيْمَانًا یَجِدُ حِلَاوَتَهُ فِی قَلْبِهِ؛ نَگاه کردن یکی از تیره‌های زهرآلود ابلیس است. پس هر که از ترس خدا چشم خود را (از نامحرم) فرو بندد خداوند به او ایمانی عطا فرماید که حلاوت آن را در دلش بیابد. [میزان الحکمه، همان، ج ۶۳۲۳].
۲۸. رسول اکرم (ص): «غَضُوا أَبْصَارَكُمْ تَرُونَ الْعَجَائِبَ؛ چشمان خود را (از حرام) فرو بندید تا شگفتی‌ها ببینید [میزان الحکمه، ج ۲۰۲۶۲].
۲۹. أن لا یرین الرجال ولا یراهن الرجال [بحار الانوار، ج ۱۰۳، ص ۲۳۸].
۳۰. وسائل الشیعه، ج ۱۴، ص ۱۲۳.
۳۱. وسائل الشیعه، ج ۱۴، ص ۱۲۳.
۳۲. نور/ ۳۱.
۳۳. تفسیر المیزان، همان، ج ۱۵، ص ۱۵۶.
۳۴. نور/ ۳۱.
۳۵. قاموس قرآن، همان، ج ۱ و ۲، ص ۲۹۹.
۳۶. مطهری مرتضی، مسئله ی حجاب، ص ۱۳۹.
۳۷. بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۹۱.
۳۸. بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۹۱.
۳۹. ابن ابی الحدید، شرح نهج البلاغه، ج ۱۶، ص ۲۱۱ و ۲۴۹.
۴۰. کشف الغمه، ج ۲، ص ۶۷.
۴۱. کشف الغمه، ج ۲، ص ۶۷.
۴۲. بابازاده، علی اکبر، تحلیل سیره ی فاطمه الزهرا، ص ۱۵۱.
۴۳. بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۱۳۴.
۴۴. نور، آیه ی ۳۳.
۴۵. تفسیر المیزان، همان، ص ۱۵۲.
۴۶. «و من يستعفف یعفه الله، و من يستغن یغنه الله؛ هر که پاک دامنی و مناعت جوید، خداوند او را پاک دامن و با مناعت گرداند و هر که بی نیازی طلبد خداوند بی نیازش گرداند.» [میزان الحکمه، ج ۸، ص ۱۳۱۳۹].
۴۷. تفسیر نور، همان، ج ۸، ص ۱۸۱، با اندکی تغییر در عبارت.
۴۸. نور/ ۳۷.
۴۹. تفسیر المیزان، ص ۱۸۷، ذیل آیه.
۵۰. نور/ ۱۷۷.
۵۱. احزاب/ ۳۳.
۵۲. تفسیر المیزان، ج ۱۶، ص ۴۳۷، به نقل: تفسیر قمی، ج ۲، ص ۱۹۳.
۵۳. قصص/ ۲۵.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
فَاطِمَةُ سَيِّدَةُ نَبِيِّنَا
وَأَمِّهِمْ

